

Z dopisu Viktora Dyka ke sjezdu ÚMDOČ 1922: *Přeji ne pouze, aby Váš sjezd měl plný úspěch, ale také, aby veliký národní kus, který my všichni hrajeme a v němž našim krajanům na pomezí vykázána tak těžká role, nebyl vypískán veřejností světovou. Ale buď jak buď, dohrajme, aby naši potomci za nás rdítí se nemusili!*

PNP Literární A Staré Hrady,
pozůstalost Dr. Františka Hermana.

Malá hrací plocha byla upravena portály a malovaným kulisami nebo jen paravany. *Hostinští*, kteří mnohdy patřili k podporovatelům divadla a aktivním členům divadelních spolků, postupně přistavovali větší sály, v nichž ochotníci dle svých možností budovali stálá pevná jeviště. V létě se s oblibou hrálo v přírodě, zvláště hry s větším komparzem nebo alegorické scény, které byly od 60. let devatenáctého nejméně do začátku 20. let následujícího století doménou ochotníků a do prostor hostinců se nevešly. Později ochotníci budovali divadla v přírodě.

Každé představení muselo být povoleno krajským úřadem nebo zemským guberniem, později hejtmanstvím, a povolení bylo podmíněno jeho *dobročinným účelem*. Čistý výnos šel ve prospěch chudých dětí, válečných sirotků, založení sirotčince, vybavení školy, ale také vlastní ochotnické knihovny, která v druhé polovině 19. století už mívala několik set svazků. Ochotnická knihovna mnohdy položila základy obecní knihovny, kterou ochotníci také podporovali. Za první republiky se hrávalo ve prospěch Matice školské, na podporu menšinových českých škol v pohraničí nebo krajských škol ve Vídni. Ochotnické spolky myslely i na ekonomický prospěch obce, z výtěžků představení se dokonce, byť v ojedinělých případech, pořizovaly i hospodářské stroje, které pak využívala celá vesnice. (Lze říci, že ekonomická situace divadelních spolků ve větších bohatých městech byla v 2. pol. 19. stol. lepší než kočujících hereckých společností a někdy i stálých profesionálních scén.)

Po pádu Bachova absolutismu (ministr Bach byl propuštěn 1859) a oktrojované ústavě z roku 1861 nastala velká vlna zakládání volných spolků, z nichž mnohé navazovaly na činnost družin z 30. až 40. let. Legální základnu jim daly roku 1867 *zákony o právu spolkovém a spolčovacím*, které podstatně přispěly k uvolnění a rozšíření spolkového života. Začaly vznikat registrované samostatné *spolky divadelních ochotníků* s pevnými, úředně schválenými stanovami. Roku 1862 byl založen *Sokol*, nejen s posláním tělovýchovným, ale také s úlohou vzdělávací, kulturní a osvětovou. Ochotnickému divadlu zvláště od 80. let 19. století a za první republiky 1918- 1938 poskytoval organizační zázemí, jeho divadelní či dramatické odbory patřily k umělecky progresivnějším spolkům. Divadlo bylo ovšem pro Sokol také důležitým finančním zdrojem. Z iniciativy a zčásti i z příjmů ochotníků byla od 60. let 19. století budována *městská divadla* (od 60. let, největší výstavba v období 1900-1914) a zvláště na přelomu 19. a 20. století a za první republiky také *sokolovny*, které spolkům již poskytovaly na svou dobu kvalitní jeviště i velmi dobré technické vybavení. Divadelní odbory měly např. i Sbory dobrovolných hasičů, na přelomu století i katolicky orientované tělovýchovné jednoty Čs. Orla a další organizace.

Ochotnické soubory podnítily *tvorbu lokálních autorů*, v nichž mnozí překročili místní význam (např. Karel Pippich v Chrudimi, Vojtěška Baldessari-Plumlovská, nejvýznamnější autorka her pro děti a loutkové divadlo na přelomu 19. a 20. století a od zač. 80. let do 1906 učitelka a členka SDO v Kroměříži, Josef Štolba v Pardubicích, Václav Štech ve Slaném), zaručovaly rozhodující *uplatnění soudobým dramatikům* (které jim nemohlo zajistit do r. 1918 několik stálých profesionálních scén a asi 60 kočovných společností - jen samostatných ochotnických spolků kolem roku 1900 bylo 3000). Po celé 19. století ochotníci díky šíři své základny udržovali jako hlavní odběratelé při životě *edice divadelních her i divadelních časopisů* (Česká Thalia od 1867, Besedník 1872-1874, České divadlo 1917-1919, Český loutkář 1912, Loutkář od 1917 ad.). Až do roku 1945 převážně ochotnická aktivita rozvíjela divadlo pro děti a (od konce 19. stol.) i loutkové divadlo.

České profesionální divadlo až do roku 1918 nemělo stálou divadelní školu, pouze jednotliví herci dávali soukromé hodiny. Jedinou školou *hereckého dorostu* byly ochotnické spolky, z nichž nejprogresivnější pořádaly vlastní divadelní školy a kurzy (1865 Trutnov, 1880 Polička, 1888 Rychnov nad Kněžnou, v 90 letech 19. stol. Česká Třebová). Kurzy a přehlídky nejvyspělejších souborů při svých sjezdech od 2. pol. 90. let pořádala velmi cílevědomě od

Ochotnické divadlo se přiblíží k lidovému divákovi jen tehdy, přestane-li napodobovat repertoár a inscenační styl velkých městských scén a bude-li pro sebe vyhledávat takové úkoly, jež může ochotnický divadelník dokonale zvládnout.

Jindřich Honzl, 1921.